

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: <https://surl.li/casuo6> (дата звернення: 16.10.2025).

2. Article 8 – Right to respect for private and family life – ЄСПЛІ-KS – Knowledge Sharing. ЄСПЛІ-KS. URL: <https://surl.li/zbjnvb> (дата звернення: 16.10.2025).

3. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних: Конвенція Ради Європи від 28.01.1981: станом на 6 лип. 2010 р. URL: <https://surl.li/mdtjrt> (дата звернення: 16.10.2025).

4. Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних : Протокол Ради Європи від 08.11.2001 : станом на 6 лип. 2010 р. URL: <https://surl.li/wilbgg> (дата звернення: 16.10.2025).

5. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 14 черв. 2025 р. URL: <https://surli.cc/ivlffs> (дата звернення: 16.10.2025).

6. Regulation – 2016/679 – EN – gdpr – EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: <https://surl.li/pzwoir> (date of access: 16.10.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-557-3-2>

АІ АСТ ЯК ПРАВОВИЙ СТАНДАРТ ЕТИЧНОГО ШІ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Бородін К. С.

*викладач кафедри загальнотеоретичних правових і
соціально-гуманітарних дисциплін,*

*Київський університет права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Стрімкий розвиток моделей штучного інтелекту (ШІ) створює фундаментальні виклики для правової системи, особливо в аспекті дотримання прав людини та етичних стандартів. У відповідь на ці виклики Європейський Союз (ЄС) розробив регламент про штучний інтелект **Artificial Intelligence Act** (AI Act) – перший комплексний нормативно-правовий акт, який встановлює чітку систему ризик-орієнтованого

регулювання ІІІ, фокусуючись на прозорості, підзвітності, безпеці та етиці, який був затверджений у 2024 році [1].

Україна, як країна що має статус кандидата в члени ЄС, стоїть перед необхідністю адаптації українського законодавства до європейських стандартів – у сфері цифрових технологій, зокрема щодо ІІІ – до положень Регламенту ЄС про штучний інтелект (AI Act). Хоча в українському правовому полі вже існують окремі нормативно-правові акти, що стосуються цифрових технологій, загальна система їх регулювання є фрагментарною та неузгодженою з європейськими підходами, а спеціальне законодавство що регулює використання ІІІ в Україні відсутнє. Це створює потенційні ризики порушення прав людини, зловживання алгоритмічними інструментами та дискримінації окремих груп населення.

Регламент ЄС про штучний інтелект (AI Act) є першим у світі комплексним нормативно-правовим актом, що регулює розробку, розповсюдження та використання систем ІІІ. Він базується на ризик-орієнтованому підході, згідно з яким системи ІІІ класифікуються на чотири категорії [1], [2]:

1. Заборонені (Unacceptable Risk – Article 5 AI Act).

До першої групи відносяться заборонені системи, які категорично не допускаються до використання. Вони охоплюють ті види застосування штучного інтелекту, що порушують основні права людини, або становлять неприйнятний ризик для суспільства. AI Act категорично забороняє використання таких типів ІІІ, за допомогою яких можна робити соціальний скринінг громадян державними органами (на кшталт системи в Китаї), підсвідомо впливати на поведінку особи без її згоди, експлуатувати вразливі групи населення – дітей, людей з інвалідністю, а також використовувати біометричне розпізнавання в реальному часі в публічних місцях (із дуже обмеженими винятками).

2. Високого ризику (High Risk – Annex III + Articles 6–29).

Другу категорію становлять системи високого ризику (High Risk), які можуть бути використані лише за умови суворого дотримання вимог AI Act. зобов'язані пройти оцінку відповідності, мати належну технічну документацію, впроваджені процедури управління ризиками та забезпечений людський нагляд. Крім того, такі системи мають бути зареєстровані в офіційному реєстрі ЄС, мати відповідну технічну документацію, гарантувати прозорість, безпеку, якість і можливість людського контролю. До категорій застосування високого ризику відносяться системи, що можуть застосовуватись в досить чутливих сферах таких як медицина (наприклад в діагностиці, в роботі медичних пристроїв), в правосудді (оцінювання ризику правопорушень, рецидиву), освіті (оцінювання вступних іспитів, сертифікація), критичної інфраструктурі (енергетика, водопостачання), в сфері зайнятості і управління персоналом

(рекрутинг, оцінка ефективності), а також в поліції (кримінальний аналіз, поведінковий моніторинг).

3. Обмеженого ризику (Limited Risk).

Третю групу становлять системи обмеженого ризику (Limited Risk). Це системи, які не загрожують життю, але можуть впливати на сприйняття користувача. AI Act вимагає етикетування (disclosure requirements), тобто повідомлення про те, що особа взаємодіє зі ШІ. Це стосується чат-ботів (консультування та технічна підтримка клієнтів), генератори зображень або відео (наприклад, Dall-E), голосові асистенти, генератори тексту на кшталт ChatGPT.

4. Мінімального ризику (Minimal Risk).

Найнижчий рівень ризику становлять системи мінімального ризику (Minimal Risk). Це всі інші ШІ-системи, що не потребують спеціального регулювання і застосовуються у побуті чи розважальній сфері. До таких систем можна віднести фільтри в соціальних мережах, функції автозаміни або автодоповнення MS Word/Excel.

Окрім класифікації, AI Act формує інституційну структуру регулювання, спрямовану на забезпечення контролю за дотриманням правил у сфері штучного інтелекту, де головну роль відіграє Європейська рада з питань ШІ, яка координує політику на рівні ЄС. Документ визначає повноваження національних органів нагляду що несуть відповідальність тільки межах своїх юрисдикцій, розмежовує відповідальності між постачальниками, імпортерами і користувачами ШІ-систем.

Особлива увага приділяється етичним аспектам. Регламент ґрунтується на ідеях недискримінації, пояснюваності алгоритмів, збереження людської автономії та захисту персональних даних. Попри технократичну стилістику документа, AI Act заснований на фундаментальних цінностях – верховенстві права, повазі до людської гідності та захисту приватності.

На відміну від ЄС де в центрі цього регламенту – захист основних прав людини, людської гідності, приватності та недискримінації, в Україні станом на 2025 рік відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би комплексно регулював сферу штучного інтелекту. Незважаючи на те, що Україна проголосила курс на євроінтеграцію, національне законодавство залишається фрагментарним і не охоплює належним чином питання прав людини у взаємодії з технологіями ШІ.

Перші системні ініціативи у сфері ШІ з'явилися у 2021 році, коли Міністерство цифрової трансформації України представило Концепцію розвитку штучного інтелекту до 2030 року [3]. В ній було проголошено орієнтацію на європейські принципи – ризик-орієнтованість, етичність, інноваційність та інтеграцію до цифрового ринку ЄС. Наступним кроком стала оприлюднена у 2024 році «Біла книга з регулювання ШІ» [4]. Вона визначила загальні напрями політики у сфері штучного інтелекту, однак її

положення наразі не мають сили закону і залишаються на концептуальному рівні.

Серед них саме захист прав людини є центральним орієнтиром. Але зазначені положення «Білої книзі з регулювання ШІ» не мають обов'язкового характеру, тому в Україні відсутній правовий механізм, який би гарантував громадянам ефективний захист від порушень, спричинених алгоритмами або автоматизованими рішеннями.

Всі кроки, що направлені на створення нізки інструментів, таких як створення регуляторної пісочниці, методології оцінки впливу ШІ на права людини, системи маркування (AI labeling), добровільних кодексів поведінки, а також вебпорталу відповідального ШІ, який має стати майданчиком для обговорення та підготовки до майбутнього регулювання є позитивними і дуже нагадують AI Act, що є вірним напрямом руху для адаптації українського законодавства до стандартів ЄС, однак вони лише закладають основу для майбутньої нормативної системи.

Хоча в Україні існують стратегічні документи, такі як Концепція розвитку ШІ та «Біла книга з регулювання ШІ», – вони залишаються декларативними і не забезпечують належного правозастосування. Для успішної гармонізації необхідно розробити і ухвалити окремий закон про ШІ з урахуванням положень AI Act, а також забезпечити прозорість та захист прав людини в усіх сферах використання ШІ.

Література

1. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on artificial intelligence (AI Act). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng> (дата звернення: 02.11.2025).

2. Shana Lynch. Stanford HAI. Analyzing the European Union AI Act: What Works, What Needs Improvement. URL: <https://hai.stanford.edu/news/analyzing-european-union-ai-act-what-works-what-needs-improvement> (дата звернення: 02.11.2025)

3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80> (дата звернення: 04.11.2025)

4. Міністерство цифрової трансформації України. Біла книга з регулювання ШІ. URL: <https://storage.thedigital.gov.ua/files/a/ba/d5da75c2613e331bb89258f950adcbae.pdf> (дата звернення: 04.11.2025)